

A KÖZÉPKORI PAKONY FALU RÖVID TÖRTÉNETE

A mai Felsőpakony község Pest megyében, közelebről Budapest külső vonzaskörzetében, a fővárostól délkeletre található. Egyike a néhány ezres lakosságú kistelepüléseknek, amelyek sok szállal kötődnek Budapesthez. A lakosság nagy része ingázó: a legtöbben odajárunk tanulni, dolgozni esetleg bevásárolni, szórakozni. Az összeköttetést a község mellett elhaladó Nagykőrösi út. III. a vasútközlekedés jelenti.

A lakosság többsége tudja, hogy a falu a századunk húszas, harmincas éveiben alakult ki, akkor telepedtek meg itt az első gazdák. Pedig a községnek régi múltja van, a régészeti leletek és a krónikák tanúsága szerint már nagyon korán lakott hely volt. Már legalább 6000 évvel ezelőtt, az újkőkorszakban vannak nyomai az embernek a környéken: hatalmas temetőt tártak fel Felsőpakony szomszédságában, Alsónémedi határában. De még népesebb volt e vidék a rézkorszakban, kb. 4000 évvel ezelőtt, amikor az emberek már rézből készült eszközöket is használtak kőszerszámaik mellett. Szintén a falu határához közel, Vecsés és Üllő között találták meg nyomaikat. Valamivel később, a bronzkorszakban is éltek itt emberek. 1964-ben Felsőpakony területén, a Magdúlőben találtak régészeti leleteket e korból. Garam Éva, a feltáró régész, egy bronz edényt és bronzkori emberi csontokat ásott ki. Ez a nép már tartósan letelepedett, nem vándorolt, állatokat tenyésztett, földet művelt.

A falu, sőt megint csak a Mag-dúlő „Kígyóhegy” nevű területén már korábban, 1932-ben is találtak régészeti leleteket: egy ősi nép, a szarmata törzs nyomait. Egy női sírt tártak föl, amelyben a halottal együtt eltemetett használati tárgyakat, egyszerű ékszereket találtak: egy vörös agyagsészét, bronz ékszer, vaskést, üveggyöngyöket. 1956 júliusában Huszár Károly VB-elnök bejelentésére újra régészek jöttek a faluba. Felsőpakony egy másik részén, az ún. „Hollandi telepen” ifj. Csányi János telkén építkezés közben szintén egy csontvázra bukkantak. A sírban a csontok mellett egy bronz nyakperect, egy kétélű vaskardot, kerámiatöredékeket találtak. A leletek a Nemzeti Múzeumba kerültek.

A magyarok bejövetelekor, a honfoglalás idején azonban ez a vidék szinte lakatlan volt, az addig itt élőket a népek nagy vándorlása szinte kisöpört innen. Akkoriban e terület dús legelőjű, vízzel bőven ellátott volt, tehát kedvezett a magyarság állattartó igényeinek. Ezidőtájt ugyanis a Duna, vagy egyik mellékága legalább 90 fokkal folyt keletebbre, mint ma. Ennek nyomát ma is őrzik a helynevek, amelyek vízparti növényzetre utalnak, a régi térképek, a ma tájvédelmi körzetként nyilvántartott mocsaras részek, pl. az ócsai ősturjános. Még a XIII. század környékén is voltak hajózható szakaszai a víznek. De tudnak a környéken egy Sárvíz nevű folyóról a régi oklevelek is. Az erősen lápos területeket árkokkal már a középkorban kezdték lecsapolni, így nyertek szántóterületet. A korabeli növényzetet a vadgyümölcsfa-, éger-, fűzfa és nyárfaligetek valamint dűsfűvű rétek váltakozása alkotta, ami alkalmas volt a letelepedő magyarság állatainak legeltetésére, szántóföldek kialakítására, sőt halászatra, vadászatra is. A honfoglalás idején ezek az erdőfoltok valószínűleg jóval összefüggőbb erdőségeket alkottak. A falu területén és a szűkebb és tágabb környéken is találtak honfoglaláskori leleteket. 1930-ban került elő a faluban egy X-XI. századi félholdalakú ólomfüggő és bronz hajkarikák, amelyek tipikusan e kor termékei.

A régészeti anyag és a helynevek vizsgálata alapján a tudósok a Duna-Tisza közét a fejedelmi szállásterület részének tartják, Pest megyei része biztosan az, sőt, egyes kutatók a megtelepedés központját a Cegléd-Dömsöd-Dunakeszi háromszögbe teszik, amelybe Felsőpakony is tartozik.

A honfoglalás óta tehát a mai falu területe folyamatosan lakot volt, valószínűleg apró kis telepek alakultak ki, amelyeken egy-egy nagycsalád élt, legeltette állatait, művelte földjét és ha kimerült a talaj, vagy elfogyott a fű, odébb költözködtek. Hosszabb időbe, szinte egy évszázadba telt, amíg e vándorló kis csoportok egy –egy nagyobb falut alakítottak ki, amely már állandó helyen volt, a falu határa pedig már rögzített volt, a lakosság pedig templomot épített.

A mai falutól kissé délkeletre, a Majortól, az Ócsára vezető dűlőút mentén állt valamikor a Paphegy nevű domb. Itt kezdték el építeni 1935 körül a falu általános iskoláját. Az építkezéskor egy templom állt ezen a helyen, közelében, egy alacsony dombon álltak a középkori Pakony házacskái. A lakosok pedig, ahogyan akkor a törvény kívánta, a templom köré temetkeztek.

Felsőpakony neve – már faluként – először egy XIII. századi oklevélben bukkan föl: 1264-ben IV. Béla király általa alapított csúti monostornak birtokot adományozott Pest megyében. A birtok határait gondosan leírták, körüljárták a szomszéd birtokosokkal együtt, hogy senkinek ne legyen ellenvetése. A pontos határleírásban sorra veszik a környező településeket és itt esik szó Pakony faluról is. Az itt szereplő falu lehet az, amelynek nyomait feltárták a régi falusi iskola helyén.

A falu távol esett a nagyobb egyházi vagy világi birtokoktól, amelyek –jó vagy rossz –hatással lehetnek volna rá. Annál nagyobb volt befolyása viszont annak a ténynek, hogy mellette haladt el a Nagykőrösre vezető út, sőt, egyes régi térképek szerint éppen a falunál egyesült a Szeged felé vezető úttal. Más közlekedés nem lévén ezeken az utakon hajtották messzi földről a pesti országos állatvásárra a csordákat, gulyákat, szállították a főváros piacára, a királyi udvar ellátására a tejet, gyümölcsöt, zöldséget. Az élénk kereskedelmi forgalom nem maradt hatástalan a környező falvak életére.

A „Pakony” név eredtével kapcsolatban annyit lehet tudni, hogy régi magyar személynévből keletkezett. Az Árpád-kor korai szakaszában szokásos volt, hogy a település első birtokosáról, alapítójáról nyerte nevét. A későbbiekben éppen fordítva történik majd: az új birtokosok gyakran veszik fel birtokuk nevét és használják vezetéknevüként. Hogy a Pakonyi család neve melyik eset a kettő közül, már nem lehet eldönteni. Annyi bizonyos, hogy a falu első ismert birtokosa a köznemesi eredetű Pakonyi család volt.

A Pakonyiak a megye ún. „törzsökös nemességéhez” tartoztak, ami azt jelenti, hogy birtokuk nem volt korábban semmilyen más egyházi vagy világi birtokos tulajdonában, csak az övék volt. A család első írásos említése 1323-ban történik egy adásvétel kapcsán, amelynek tárgya Gyál birtok. A birtoklás igazolására szokás szerint a szomszédokat is meghallgatták. Köztük szerepelt Pakonyi Gyula és fia, Salamon, Pakonyi Tamás és fiai, Domonkos, Márk és András. A Pakonyiakról kétszáz éven keresztül lehet adatokat találni, de sajnos nagyon hézagosan, a legtöbb nemzedékből csak egy –két nevet lehet találni az oklevelekben, így nehezen deríthetők fel a rokoni szálak, kapcsolatok. A család tagjai sokszor vállaltak megyei tisztséget, pl. többször voltak a megye választott szolgabírái, amelyre az 1300-as évek közepéig a megye módosabb embereit választották.

Egy megyében 4 szolgabíráat választott a megyei nemesség közgyűlése. A szolgabíró a megye legfontosabb tisztsége volt, ők négyen képviselték a megyét, alkották a megyei törvényszéket. A Pakonyiak

sokszor szerepelnek az oklevelekben királyi emberként is. A királyi ember a különböző helyben előforduló jogügyletek végrehajtásánál segédkezik. A színhely tekintélyes lakosai közül választották őket 1-1 alkalomra.

A Pakonyi család tagjai Pest megye többi köznemesi családjához hasonlóan éltek: a megyei tisztségvállalás mellett nyilván katonáskodtak ha kellett és igyekeztek beházasodni a környékbeli hasonló birtokos családokba, természetesen minél előnyösebben, hogy a birtokot tovább tudják növelni. A család egyes tagjai pénzsűkébe kerültek időnként: ilyenkor el kellett zálogosítaniuk egy-egy birtokrészt, hogy pénzhez juthassanak. Más, szerencsésebb rokonnak, pl. Pakonyi Domonkos családjának, éppen ellenkezőleg, mások zálogosították el birtokaikat, amit azt jelentette, hogy vagyonos volt, hiszen másoknak is tudott kölcsönözni. Ha pedig az illető nem tudott fizetni, a zálogba adott birtok a családi vagyont gyarapította. Pakonyi Domonkos szolgálatai fejében Zsigmond királytól 1417-ben erődítési ill. pallosjogot kapott. Utóbbi azt jelentette, hogy a birtoka határain belül elfogott gonosztevőket saját maga megcsönkíthatta vagy kivégeztethette. Ilyenkor kiváltság jeleként a birtok határán akasztófát vagy valamilyen kínzóeszközt állítottak fel.

A XIV. századtól egyre több ágra szakadó Pakonyi családot már melléknevekkel kezdték megkülönböztetni egymástól: szerepel az oklevelekben Pakonyi Nemes, Pakonyi Nagy, Pakonyi Bársony vezetéknév is.

Az 1500-as években az eddig megszokottnál is ritkábban bukkant föl adat a Pakonyiakról, így nem lehetetlen, hogy a család fiúágon kihalt. De sok oklevél megsemmisült vagy elkallódott, tehát ez is lehet az adatszegénység oka. Az utolsó oklevélben említett családtag Pakonyi Ráday Pál 1525-ben egy percben tett tanúvallomást.

A középkori Pakony sorsát a török hódítás teljesítette be. A mohácsi vész után 1526-ban a török seregek Buda irányába vonultak a Duna jobb partján és végigpusztították a Dunántúl egészen Győrig. Visszafelé jövet a Duna bal partján levő útvonalakon haladtak és itt is végigpusztították a vidéket. A legveszélyeztetettebbnek tehát az utak mentén fekvő települések voltak, ezek között Pakony is. A lakosságot a támadás váratlanul érte, sokan elpusztultak, sokakat rabként hurcolt magával a török sereg. De a környék nádas, mocsaras része jó búvóhelyet is kínált a szerencsésebbeknek, biztosan maradtak túlélők, mert a falu neve 1540-ben még lakott településként bukkan fel, sőt a falu plébánosáról is említés történik. A későbbiekben már csak a már csak a török adóösszeírásokban szerepel a falu neve, de minden alkalommal mint üres jobbágyok nélküli faluhelyet említik. Ez valószínűsíti, hogy az 1541-es, Budát is végleg elfoglaló török hadjárat pusztította el a falut.

A középkori Pakony falu lakói tehát szétszóródtak vagy meghaltak, a falut nyilván kifosztották és felgyújtották a törökök. A későbbi századokban mint puszták szerepel az összeírásokban, melyet a környékbeli falvak gazdái bérelnek és művelnek. Hogy mikor melyik falu határrészéhez vagy kinek a birtokához csatolták ennek felderítése újabb levéltári kutatásokat igényel. Annyi bizonyos, hogy a múlt század végén még lakatlan volt. De a régi településnek ekkor még voltak látható nyomai: a templom romjai a felszínen voltak. Erről tudósít Alsónémedi jegyzője és szolgabírája, akik lelkiismeretesen kitöltötték azt a kérdőívet, amely egy készülő helynévtárhoz gyűjtött adatokat. Leírásuk szerint az akkor Felső-Pakony pusztának nevezett terület Alsónémedi határához tartozott és éppen a soroksári gazdáknak adták ki bérbe.